

Дослідження народної вишивки на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Умань – одне з найбільших міст Черкащини, потужний освітній, економічний, туристичний осередок регіону. Розташована практично в серці України Умань зберігає залишки поселень пізнього палеоліту, трипільської культури, доби бронзи, черняхівської культури, періоду Київської Русі. Поблизу міста є кургани скіфського часу. Умань пам'ятає історію козацької доби, часи Речі Посполитої та російської імперії, події Другої світової війни.

Умань чи не найбагатша на історико-культурну спадщину в нашому регіоні, де зосереджено близько двадцять відсотків усіх пам'яток архітектури Черкаської області. Затишні вулички із старовинними будинками, собори, синагоги, прибуткові будинки, гімназії, сквери і парки визначають самобутнє обличчя міста.

Далеко за межами України відомий Національний дендропарк «Софіївка», що входить до семи чудес України.

Упродовж останніх десятиліть Умань розвивається і як центр релігійного паломництва. Тут знаходиться могила цадика Нахмана – духовного лідера брацлавських хасидів.

Уманська земля славиться мистецькими талантами, самобутніми народними традиціями. Чимала кількість відомих дослідників, науковців доклали своєї праці, щоб увіковічнити культурну спадщину даного регіону, а саме: Хрисанф Ящуржинський, Василь Доманицький, Ольга Діденко, Микола Біляшівський, Василь Стефанович, Микола Комарницький, Григорій Храбан, Теофіл Фіалко, Олександр Алешо, Вадим Щербаківський, Данило Щербаківський, Петро Курінний, Мирослав Мицик, Докія Гуменна, Олекса Воропай та ін.

Разом з тим Умань – це вічно молоде, студентське місто! Маю за честь презентувати Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини – провідний заклад вищої освіти європейського рівня на Черкащині. Саме в цьому році виповнюється двадцять років як я закінчила філологічний факультет, уже двадцять років кафедра української літератури, українознавства та методик їх навчання для мене є духовно-інтелектуальним місцем професійного та творчого зростання.

Понад двадцять років натхнення популяризація національної ідеї об'єднує однодумців, патріотів науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі». Під керівництвом кандидата педагогічних наук, професора, завідувача кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Наталії Петрівни Сивачук успішно здійснюється розвиток фундаментальних і прикладних досліджень проблем підготовки майбутнього вчителя-філолога на засадах словесної спадщини регіону у загальноукраїнському контексті.

Збереження, дослідження і популяризація регіональної усної народної словесної творчості реалізовується через організацію і проведення студентських фольклорно-етнографічних практик. Весь зібраний матеріал належним чином оформляється, класифікується і зберігається у науковому архіві при лабораторії. Досліджується студентами, аспірантами, викладачами кафедри, які проводять локальне та регіональне дослідження фольклорної традиції історичної Уманщини [7].

Безцінним надбанням багаторічних експедицій є старовинна вишивка – сорочки, рушники, серветки, килими тощо. Більшість із них вишиті понад 100 років тому. Вивчення, відтворення, збереження та популяризація образотворчого фольклорного матеріалу спонукали до створення на факультеті української філології науково-методичного центру дослідження вишивки Уманщини.

Мета діяльності Центру – становлення культуромовної творчої особистості майбутнього вчителя-філолога у процесі осмислення символічної

мови полотняного літопису українців історичної Уманщини (Східного Поділля і Південної Київщини) під час навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових (фольклорної, етнографічної) практик.

Традиційними для роботи Центру є проведення майстер-класів та регіональних семінарів для науковців, учителів, студентів; налагодження співпраці з краєзнавчими музеями; організації зустрічей із культурними діячами, майстрами народної творчості; виставкова діяльність; популяризація народної вишивки серед молоді.

При науково-методичному центрі дослідження вишивки Уманщини діє майстер-клас «Українська вишивка в етнолінгвістичному вимірі», учасники якого відтворюють знайдені студентами-філологами в етнографічних експедиціях старовинні рушники, жіночі та чоловічі сорочки тощо. Для нас вони є німими свідками історії, листами у вічність, які нам ще потрібно прочитати. На заняттях майстер-класу з української вишивки студенти намагаються розшифрувати мову старовинних рушників, сорочок, відтворити старовинні техніки швів, відмалювати електронні схеми вишиваних орнаментів.

Українська вишита сорочка сьогодні – це злободенно, красиво і модно! Це сукупність стилю та вікових традицій. Колоритна вишита сорочка, створена в українському стилі, породжує дивовижне відчуття спорідненості зі своїм народом.

Сорочка українського народу має свою давню історію. Цей факт підтверджує велика кількість археологічних знахідок на території України, записи мандрівників, які відвідували багато століть тому ці землі, а також свідчення древніх літописців.

Дослідник Євген Шевченко у передмові до словника української народної термінології та ткацтва вказує, що на Уманщині в могилі воїна (XIV ст.) зберігся копір сорочки з низинною вишивкою, схожою на відомі нам сучасні зразки [9, с. 38]. Варто відзначити, що даний словник містить близько

дев'яти тисяч термінів і понять, що характеризують багатство народної лексики українців. У ньому автор подає тридцять шість різновидів назв сорочок [9, С. 222–226].

За матеріалами фольклорно-етнографічних експедицій сіл Уманщини нами встановлено, що пісенний фольклор доніс цінні відомості про дівочі (жіночі) та парубоцькі (чоловічі) сорочки. Сорочка – ознака працьовитості дівчини й була окрасою дівочого вбрання. Чим більше дівчина пошила і вишила сорочок, тим більше її поважали як працьовиту господиню. Лінивих дівчат висміювали у піснях. Так, у весільних піснях дружки кепкують зі світилок, які позичили сорочку в сусідки, щоб прийти на весілля:

Сидить світилка при стіні, на ній сорочка не її.

Прийшла сусідка під вікно:

Скидай сорочку, бо стидно.

У відповідь дружкам світилки відспівували:

Брешете, дружки, як свині, в мене сорочок три скрині.

А четверта бодня, бо я робити годна [1, с. 44].

Такі ж мотиви чуємо й у весільних піснях із села Колодисте Уманського району Черкаської області. Дружки співали:

Світилка-шпилька при стіні, на ній сорочка не її.

Її мати за світилку пускала, в сусідки сорочку позичала.

Світилки відповідали:

Брешете, дружечки, як свині, в мене сорочок три скрині.

Мене мати за світилку пускала, з скрині сорочку виймала [8, с. 31].

рочки.

На Уманщині сорочки дівочі і жіночі шилися з домотканого полотна в кілька пілок:

Поший мені, моя мати, сорочку в три пілки,

Щоб до мене не пристали людські поговірки –

А я тобі, моя доню, пошию чотири,

А щоб тебе, моя доню, вся челядь любила [2, с. 22].

Дівоча сорочка згадується в купальських піснях, які зафіксовані в селі Кочержинці:

На Купайлі була, сорочку забула.

Була ж мене мати та й була:

«Де ж ти, моя доню, сорочку згубила?»

Тепер іди, моя доню, кружляти,

Коло того Купайла сорочку шукати [2, с. 43].

Відтак, фольклор є неоціненним джерелом відомостей, яке розширює знання про український народний одяг, зокрема про сорочку її сакральний зміст, використання в обрядах та побуті.

Усна краса словесність величає рукоділля та навчає молодих дівчат працювати: «Не лінуйся, дівонько, рушники вишивати – буде чим гостей шанувати», «Як неділя, то й сорочка біла. Хочеш сорочку мати – не треба зівати», ототожнює красу дівчини з вишитою сорочкою «Рукави – як писанка, а личко – як маків цвіт» [7, с. 322].

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні образу-жінки рукодільниці у фольклорі, образотворчому мистецтві, творах української літератури. Особливої уваги заслуговує художнє зображення народної вишивки, опису народного вбрання, технології виготовлення. Цей матеріал важливий у дослідженні національного світогляду, характеру, естетичних уподобань української дівчини, жінки.

Сьогодні наш народ захищає не лише географічні кордони України, а й духовно-культурні. Вишиванка є духовною бронєю українців. Вишита сорочка була, є та буде символом нашої ідентичності, віри, надії, любові, боротьби, а головне – перемоги! Зберегли вишиту українську сорочку, збережемо й Україну!

Список використаних джерел

1. Вишивка села Громи Уманського району Черкаської області / Матеріали лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі». Ф. 2003. П. 298. Арк. 21–23.

2. Вишивка села Кочержинці Уманського району Черкаської області / Матеріали лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі». Ф. 2010. П. 456. Арк. 41–45.

3. Народні пісні в записах Степана Руданського. К., 1971. 292 с.

4. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. К. : Либідь. 1993. 768 с.

5. Пісні з Поділля. Фольклорні записи та упорядкування О. М. Яковчука. К., 1989. 184 с.

6. Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра. К., 1965. 812 с.

7. Сивачук Н. П. Методика викладання народознавства. Фольклорна практика: Навч. посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К. : Наук. світ, 2002. 65 с.

8. Традиційне вбрання села Колодисте / Матеріали лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі». Ф. 2015. П. 503. Арк. 29–35.

9. Шевченко Є. Українська народна тканина. К. : Артанія. 1999, 412 с.

10. Щоденники Петра Федоровича Курінного: врятований та збережений літопис Умані початку ХХ століття : пер. з рос. / П. Ф. Курінний ; упоряд. Ю. В. Торгалло ; пер. В. М. Устинов ; Уманська міськрада. Від. освіти. Умань : Сочінський М. М., 2020. 583 с.